

Н. І. Луцька,
к. е. н., доцент кафедри обліку та аудиту,
Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА ЇХ ПІДТРИМКА З БОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

N. Lutska,
PhD (Economics), Assistant Professor of Accounting and Audit Chair of Ivano Frankivsk University of Law named after
King Danylo Halytskyi

INTEGRATION PROCESSES IN THE ECONOMIC SPHERE AND THEIR SUPPORT BY THE UKRAINIAN STATE

У статті розкривається сутність поняття інтеграції та інтеграційних процесів. Аналізується ступінь державної підтримки інтеграційних процесів у сфері економіки, їх ефективність та основні напрями реалізації. Визначаються основні тенденції, що впливають на інтернаціоналізацію виробництва та економіки.

The essence of the concept of integration and integration processes is revealed in the article. The degree of the state support of integration processes in the economic sphere, their effectiveness and main way of realization are analyzed. The main trends which influence the internationalization of production and of the economics are defined.

Ключові слова: економіка, інтеграція, інтеграційні процеси, інтернаціоналізація, корпорація, капітал.
Key words: economics, integration, integration processes, internationalization, corporation, capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виходячи із сучасного стану розвитку світової економіки та закономірного росту глобального капіталу, усі національні проблеми набувають світового значення оскільки акумулюються та інтегруються у спільний економічний процес. Розвиток інтеграції у цьому плані є визначальним, оскільки виступає одним із ключових факторів подолання кризових явищ. Разом з тим, складність та суперечливість інтеграційних процесів вимагає глибокого наукового аналізу та практичного розв'язання. Наукова актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення динаміки та специфіки економічного співробітництва між країнами в умовах економічної глобалізації та з'ясування місця і ролі національних держав у цих процесах. Суспільна актуальність дослідження полягає у визначенні місця України в процесі економічної інтеграції та визначення перспектив для національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема економічної інтеграції досить широко розкрита у вітчизняній науці. Серед провідних фахівців у цій сфері варто виокремити В. Захарченко, І. Лукінов, В. Сутурміна, Т. Флигинських та ін. Однак у їхніх працях недостатньо вивчено питання корпоративної інтеграції, не визначено до кінця шляхів підтримки держави щодо розвитку інтеграційних процесів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою нашого дослідження є розкриття сутності інтеграційних процесів, характеристика корпоративної інтеграції та визначення основних шляхів державної підтримки і розвитку інтеграційних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначаючи сутність інтеграційних процесів, варто відмітити, що основну роль у них відіграють національні держави, транснаціональний капітал (транснаціональні корпорації і банки), а також блоки країн, міжнародні організації, офшори, а провідними тенденціями є інтернаціоналізація виробництва та інтеграція капіталу. Розгортання інтернаціоналізації є ключовим змістом вимог сучасного етапу розвитку продуктивних сил. Саме еволюція останніх призвела до появи величезної кількості нових виробництв і ускладнення продукції, яка випускається, у результаті чого, навіть у високорозвинених промислових країнах виявилось економічно неефективним виготовляти всі види продукції.

Найважливішим фактором прогресу виступає міжнародний розподіл праці, який набуває внутрішньогалузевого характеру і сполучається з підвищенням ролі спеціалізації і кооперації виробництва. Велике значення для інтернаціоналізації має прорив в інформаційно-комунікаційній сфері. Розвиток високих технологій, а зокрема їх інформа-

тизація, призводить, з одного боку, до появи пов'язаного з цією сферою нового ринку товарів і послуг, а з іншого — зменшити сферу управлінського апарату. Тобто, у сучасному світі, завдяки інформаційним технологіям є можливість здійснювати керівництво розташованих у різних країнах підприємствах, не покидаючи офісу, тобто з одного центру. Основним результатом цих процесів є поглиблення інтернаціоналізації виробництва, що полягає у створенні кінцевого продукту в різних країнах і на різних стадіях у ньому беруть участь виробники багатьох країн світу. Цей процес є основою прискорення темпів росту світової торгівлі, що у післявоєнні роки постійно перевищували темпи промислового виробництва. Так, для прикладу, якщо темпи росту світового експорту в 1980—1990 рр. склали 6,4%, а в 1990—2000 — 5,2%, то темпи приросту світового ВВП — відповідно — 2,4 і 3,2% (тобто різниця за останні два десятиліття дворазова).

Упродовж останніх десятиліть практично у всіх країн значно підсилилася залежність економік від зовнішнього ринку, особливо це стосується промислово розвинутих держав. Експортна квота у світі за 1960—2005 рр. зростає вдвічі і досягла 25% ВВП усіх держав світу. Відношення експорту до ВВП складало в 2005 р.: у Німеччині — 27%, в Англії — 29%, у Франції — 24%, в Італії — 27%. Що стосується решти країн ЄС, то в Нідерландах експортна квота складала 56%, у Бельгії — 73%. Дуже характерний значний її ріст у США — 9% у 1995 р. до 12% у 2005 р. [2].

Таким чином, інтернаціоналізація виробництва — об'єктивний і досить прогресивний процес, тому що він підвищує ефективність виробництва, сприяє прискоренню поширення у світі науково-технічних досягнень.

Друга тенденція світової економіки полягає в інтернаціоналізації капіталу, який значно прискорилася останнім часом. Той факт, що капіталістична власність виходить за національні межі, прямо пов'язаний з інтернаціоналізацією виробництва, оскільки капітал прагне мати у своїх руках усі етапи виробництва продукту підприємствами в розвинутих країнах. Більше того, в наші дні ці процеси особливо актуальні для країн, що розвиваються, оскільки визначальну роль відіграє вартість робочої сили, а саме її дешевизна. Інтернаціоналізація виробництва складає основу інтернаціоналізованого капіталу: власники інтернаціоналізованого капіталу розвивають спеціалізацію і кооперацію між своїми підприємствами, а також між підприємствами, розташованими в різних країнах, серед яких переважають транснаціональні корпорації (ТНК) — переважно національні за капіталом (американські, англійські, японські тощо), але міжнародні за сферою розміщення належних їм підприємств.

Процеси створення міжнародних, переважно транснаціональних корпорацій, інтеграція здійснюється не тільки в сфері виробництва, але й у торгівлі та банківській справі. У сфері функціонування реального капіталу інтернаціоналізація проявляється в створенні не тільки власне корпорації, але і більш "м'яких" форм підприємницьких об'єднань. У наш час отримали поширення також стратегічні альянси, консорціуми, в яких компанії — учасники координують свою діяльність у загальних інтересах, але зберігають юридичну самостійність. Об'єднання компаній різних галузей здійснюється, як правило, для виконання робіт зі спорудження конкретних об'єктів тощо.

Під впливом інтернаціоналізації виробництва і капіталу у світовій економіці відбуваються важливі зміни, які полягають в ослабленні бар'єрів на шляху товарів і капіталу з одних країн в інші, результатом чого стало зближення різних національних економік. Ці економічні процеси, пов'язані з об'єднанням господарства різних держав, ведуть до поглиблення третьої провідної тенденції розвитку світової економіки — інтеграції. Вона прискорює процес інтернаціоналізації виробництва і капіталу, поглиблює поділ праці між країнами — учасницями даного процесу.

У цьому відношенні, найяскравішим прикладом виступають інтеграційні процеси у Європі. Так, у Європейському Союзі, не тільки знімалися обмеження у взаємних економічних зв'язках країн-членів, але і здійснювався поступовий перехід до проведення єдиної економічної політики, що дозволило говорити про реальне формування "загального ринку". У ЄС не тільки відсутні міждержавні обмеження руху товарів, капіталів і робочої сили, але й наявна єдина валюта — євро.

Європа являє собою приклад території, де інтеграція досягла найбільших розмірів, тому що навіть ринки таких

високорозвинених європейських країн, як Німеччина, Франція, Англія, Італія недостатні для належного прогресу сучасного виробництва. І ці держави виявилися об'єктивно зацікавленими в створенні, шляхом економічного об'єднання, більш ємного ринку. Той факт, що країни Західної Європи були розвинутими в промислового відношенні, створило більш сприятливі умови для інтеграційних процесів (а для деяких держав, що відставали таких, як Греція і Португалія — участь у цих процесах перетворилася на стимул підвищення рівня економічного розвитку). Більше того, інтеграційні процеси мали визначальний вплив на формування національних економік країн, що вступили в ЄС таких, як Польща, Литва, Латвія, Естонія.

Інтеграційні процеси у сфері економіки є ключовими у євроінтеграційних устремліннях України, оскільки включення вітчизняного ринку у загальноєвропейський, а це у свою чергу визначить політичну інтеграцію.

Взявши до уваги позитивні результати західноєвропейської інтеграції, на шлях економічного об'єднання зі своїми сусідами вступили США, утворивши разом з Канадою і Мексикою Північноамериканську асоціацію вільної торгівлі (НАФТА). Підсилюється інтеграційні тенденції й у Латинській Америці, Азії, Африці. Там нараховується більше двох десятків інтеграційних угруповань (Асоціація країн Південно-Східної Азії, МЕРКОСУР і Андейська група в Латинській Америці), в яких відбуваються процеси економічного зближення учасників, взаємно зменшується мито, знижуються інші бар'єри [1].

Що стосується України, то перед розвитком інтеграційних процесів вона опинилася у винятково складному становищі. У результаті проведення радикальних реформ країна була відкинута на кілька десятиліть назад, у той час як більшість інших країн світу в умовах позитивної економічної кон'юнктури швидко просуваються вперед. Отримати статус високорозвиненої держави неможливо без серйозних змін у структурі української економіки, основою якої повинні стати великі інтегровані корпоративні структури, їхня поява і функціонування має сенс, насамперед, при одержанні реального синертичного ефекту від об'єднання. Однією з необхідних умов ефективного проектування такого роду організаційних систем в українській економіці є вивчення теоретичних аспектів інтеграції як процесу та його різновидів, а також закордонного досвіду.

Що стосується поняття інтеграції, то під нею розуміється об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їхньої взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Економічна інтеграція здійснюється на рівні національних господарств, і між підприємствами, фірмами, компаніями, корпораціями.

Сутність інтеграції можна визначити як процес, що проявляється в основних напрямках реалізації інтеграційної тенденції, як основи підтримки стабільності розвитку виробництва і підсилення контролю над ринковою ситуацією, до якої можна віднести той факт, що постачальники однакової продукції реагують на посилення конкуренції шляхом розвитку горизонтальної інтеграції з іншими підприємствами. Це дозволяє знизити виробничі витрати завдяки збільшенню серійності виробництва і покращенню спеціалізації учасників об'єднання. З іншого боку, підприємства, пов'язані послідовністю стадій виробництва і підвищенням конкурентоздатності постачання сировини і комплектуючих мають більше шансів на отримання прибутку. Особливістю інтеграції є створення об'єднань типу конгломератів, які знижують ризики шляхів диверсифікованості діяльності. Також у процесі інтеграції виявляють цільові об'єднання середніх і малих фірм для загальних функцій (маркетинг, закупівлі, реклама). Важливою рисою є також збільшення кількості стратегічних альянсів найбільших компаній для відстоювання інтересів на ринку у зв'язку з особливою гострою конкуренцією.

Практика і досвід показують, що процес інтеграції підприємств розвивається, в першу чергу там, де існують найбільш вигідні умови для централізації й інтеграції науково-технічного, промислового і фінансового капіталу.

Особливої уваги заслуговує аналіз особливого виду інтеграції — інтеграція капіталу. Сучасна промисловість має у своєму розпорядженні різноманітні види матеріальних ресурсів і робочу силу. Але для безупинного відновлення і розширення виробничого процесу промислова сфера постійно потребує додаткових коштів. У свою чергу для промислової сфери, яка розвивається, необхідні кошти, якими володіє банківський капітал. Кошти банків знаходять застосування у виді кредитів і в інших формах обслуговування

суб'єктів господарювання і громадян. За цієї обставини промисловий капітал без взаємодії з банківським капіталом не може нормально існувати.

Підприємства мають також потребу у фінансових коштах як для забезпечення поточного функціонування (оборотні кошти), так і для відновлення і розвитку виробництва (інвестиції). Проте в Україні виникає серйозний бар'єр між фінансовим і виробничим сектором економіки. Це стало наслідком високої інфляції, яка з'їдає доходи інвесторів, низької ліквідності цінних паперів, неплатоспроможності багатьох промислових компаній, а також інших факторів. Така ситуація не дає приводу для оптимізму і є однією з головних причин повільного розвитку промисловості в нашій країні.

З іншої боку, сам банківський капітал без промисловості, без матеріальних ресурсів, створених промисловістю, може швидко втратити для себе надійну опору і можливість неухильного розвитку в майбутньому. Досвід закордонних країн з добре розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що процес інтеграції банківського і промислового капіталу являє собою дуже складний, еволюційний процес, який може відбуватися такими способами:

- розширення масштабів участі банківських структур у капіталі господарчих товариств і об'єднань;
- створення за участю банків спеціалізованих інвестиційних компаній і фондів та стимулювання розвитку ринку цінних паперів;
- розширення масштабів фінансової підтримки виробництва на основі концентрації банківського капіталу (укрупнення банків і створення міжбанківських об'єднань і холдингів);
- участь банків у діяльності консорціумів і альянсів щодо реалізації великих інвестиційних проектів і розміщення централізованих інвестиційних ресурсів;
- створення директоратів і управління власністю за дорученням;
- створення фінансово-промислових груп національного та транснаціонального типу.

При створенні інтегрованих корпоративних структур важлива роль приділяється банківському капіталу. Консорціуми та альянси являють собою горизонтальні об'єднання підприємств, куди поряд із промисловими, науково-виробничими, будівельними і транспортними підприємствами можуть входити і фінансово-кредитні інститути. Останні створюються для ведення скоординованої підприємницької діяльності, частіше для спільної боротьби за одержання замовлень і їхнього спільного використання. У реальній діяльності консорціуми та альянси дозволяють залучати інвесторів декількох самостійних категорій.

У цьому випадку не можна недооцінювати роль середніх підприємств. Незалежно від конкретних умов економічно ефективними можуть бути як великі, середні, так і малі підприємства. Зокрема в країнах з розвинутою ринковою економікою в обробних галузях промисловості провідну роль в обсязі виготовленої продукції відіграють, як правило, великі і середні підприємства, в будівництві й оптовій торгівлі — середні і дрібні, у роздрібній торгівлі — дрібні підприємства.

Що стосується України, то з розвитком малих підприємств у нас вирішується одне з найважливіших народногосподарських завдань — якнайшвидше подолання структурних диспропорцій в економіці. Визнаючи малі і середні підприємства як рівноправних суб'єктів ринкових відносин, необхідно сказати, що малому і середньому бізнесу не під силу здійснення великих і дорогих науково-технічних програм.

На нашу думку, у ринковій економіці в наслідок певних причин ще є немало галузей, де найкращі й ефективні великі підприємства. По-перше, у народному господарстві кожної країни є ряд галузей і виробництв, яким внутрішньо притаманна, так звана, природна монополія, розмежування якої на дрібні, економічно відокремлені частини зовсім неможливо чи недоцільно. Це, насамперед, стосується залізничного транспорту, великих металургійних, нафтохімічних підприємств, суднобудівних верфей, виробників складного багатокомпонентного устаткування, виробництв по випуску спеціальної військової техніки, харчової та переробної промисловості тощо.

По-друге, в основі формування будь-якого типу і розміру організаційної структури господарських систем лежить можливість реалізації конкретних джерел підвищення ефективності функціонування, а значить і одержання прибутку.

У галузях, де визначальним джерелом збільшення прибутку є збільшення масштабів виробництва, життєстійкими виявляються великі одногалузеві підприємства. Там, де економія досягається переважно за рахунок розширення сфери діяльності, формуються багатогалузеві компанії, у випадку де обмеженням виступає обсяг ринку, більш стійкими є малі підприємства.

По-третє, в умовах, коли національний ринок перетворюється в складову світового, однією з проблем господарського розвитку є не сама по собі небезпека концентрації в руках одного виробника найбільшої частки національного ринку, а погроза неконкурентоздатності на зовнішньому ринку. Тому ефективна і раціональна структура національної економіки припускає поряд з великими підприємствами й об'єднаннями наявність визначеної кількості малих і середніх підприємств. І ця структура української економіки повинна створюватися з урахуванням її роздержавлення, монополізації і створення нормального конкурентного середовища для будь-яких суб'єктів господарювання.

Досвід проведених у країні економічних перетворень і реформ підтвердив необхідність існування всіх видів бізнесу — великого, по суті монополістичного, середнього і малого. Стосовно великого бізнесу питання зводиться до припустимого в конкурентному середовищі рівня концентрації виробництва і капіталу, його організаційним формам, які реально сприяли б економічному росту при відповідних регулюючих функціях держави.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у сучасних умовах, формування високорентабельних господарських одиниць є визначальним чинником державної підтримки в умовах економічної інтеграції. Ключовим у цьому плані виступає чинник конкурентоспроможності, відновлення і удосконалення товарів і послуг. Разом з тим, дані структури повинні спиратися на потужну дослідно-конструкторську базу, власні наукові дослідження і розробки, належну рекламу.

Сьогодні для розвитку високорентабельних підприємств в Україні є досить широкі можливості. При цьому нові інтегровані структури можуть створюватися як на державному, так і на регіональному рівні. Серйозною проблемою для нашої країни продовжує залишатися її економічна слабкість та політична невизначеність. Розрив між передовими державами і Україною штовхає нашу державу в розряд країн третього світу. Зрозуміло, що отримання статусу високорозвиненої держави неможливо без серйозних змін у структурі української економіки, основою якої повинні стати великі корпоративні об'єднання (корпоративні структури).

Література:

1. Захарченко В.І. Ринкові перетворення і формування територіально-галузевих корпоративних структур / В.І. Захарченко // Економіка АПК. — 2004. — № 2. — С. 113—116.
2. Лукинов І.І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / І.І. Лукинов // Економіка АПК. — № 4. — 2006. — С. 34—35.
3. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій / В.М. Суторміна, В.М. Федоров, Н. С. Рязанова. — К: Либідь, 2006. — 247 с.
4. Флигинских Т.Н. Финансовый аспект развития интегрированных структур / Т.Н. Флигинских // Економіка АПК. — 2005. — № 6. — С. 152—154.

References:

1. Zakharchenko, V. I. (2004) Rynkovi peretvorennia i formuvannia terytorial'no-haluzevykh korporatyvnykh struktur [Market transformation and the formation of territorial and sectoral corporate structures], Ekonomika APK, Kyiv, Ukraine, vol. 2, p.p. 113—116.
2. Lukinov, I. I. (2006) Prodovol'cha bezpeka ta ii hostrota u svitovomu vymiri [Food security and its severity on a global dimension], Ekonomika APK, Kyiv, Ukraine, vol. 4, p.p. 34—35.
3. Sutormina, V. M. and Fedorov, V. M. and Riazanova, N. S. (2006) Finansy zarubizhnykh korporatsij [Finance foreign corporations], Kyiv, Ukraine.
4. Fliginskii, T. N. Finansovyi aspekt razvitija integrirovannykh struktur [The financial aspect of the development of integrated structures], Ekonomika APK, Kyiv, Ukraine, vol. 6, p.p. 152—154.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2013 р.